

AKADEMİK DERGİSİ
ANKARA 2018 (ARALIK) - SAYI: 5 - s. 91-118
Gönderilme Tarihi: 16-11-2018, Kabul Tarihi: 04-12-2018

■ AMASYA'DA BULUNAN HALVETİYYE TEKKELERİ

Halvetiyye Lodges Once Active in Amasya

Prof. Dr.

KADİR ÖZKÖSE

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

kadirozkose60@hotmail.com

Öz

Amasya Halvetiyye tarikatının en yaygın olduğu Anadolu şehirlerinden birisidir. Halvetiyye bilhassa Osmanlı-Safevi ilişkilerinde Osmanlı devleti lehinde müspet katkılar sağlamış, Osmanlı Devletinin bilhassa doğu sınırlarının güvenliği hususunda işlev görmüş önemli bir sivil oluşumdur. Halvetiyye meşayihinin genelde tekke edebiyatının önemli temsilcileri olması Amasya'da Halvetiyye meşayihî sayesinde tasavvuf kültürünün sanat, edebiyat, şiir, musiki ve manevi hayat boyutunda zenginlik kazanmasına katkı sağlamıştır. Halvetiyye tekkeleri dört asır boyunca Amasya'da kültürel zenginlik kadar toplumsal dayanışma ve huzurun da tesisine katkı sağlamıştır. Amasya Halvetiyye tekkeleri bakımından oldukça zengin bir muhittir. Kaynaklarda tespit edebildiğimiz çok sayıdaki tekkenin şehirde aktif olması bizim de makalemizde bu güçlü yapının bir bütün olarak ortaya çıkarılmasını gerekli kılmıştır. Makalede incelemeye tabi tutacağım bu Halvetiyye tekkelerinin isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Çilehâne Tekkesi, 2. Şamlar Tekkesi, 3. Şehre Küstü Tekkesi, 4. Kuşbaz Tekkesi, 5. Hızır Paşa Tekkesi, 6. Çevikce Tekkesi, 7. Meydan Tekkesi, 8. Sâdeddin Tekkesi, 9. Hoca Sultan Tekkesi, 10. Gümüşlüoğlu Tekkesi, 11. Ehlullah Tekkesi, 12. Kutub Tekkesi, 13. Mehmed Paşa Tekkesi, 14. Müftüoğlu Tekkesi, 15. Mahmud Çelebi Tekkesi, 16. Ak Hasanoğlu Tekkesi.

Makalemiz de bu tekkelerin kuruluşu, meşihat makamı, yürütülen Halvetiyye tarikatı icraatları, silsile ve âyinleri, etki sahaları ve tesir halkaları üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu tekkeler örnekliliğiyle tarih sürecinde Amasya'nın tasavvuf kültürüne genel bir bakış değerlendirmesi gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler Amasya, Tasavvuf, Halvetiyye, Tekkeler, Sosyal Hayat

Abstract

Amasya is one of the Anatolian cities where the Halvetiyye tariqa is most common. Halvetiyye contributed particularly to the favor of Ottoman part of Ottoman-Safavi relations. It was a civil society and also functioned in the task of security of eastern borders of the empire. Since the Halvetiyye sheikhs are among the most important representatives of lodge literature, they contribute very much to achievements and enrichment of Amasya in the fields of art, literature, poetry, music and spiritual life as a dimension of sufist culture brought by sheikhs. Halvetiyye lodges further contribute to the social solidarity and peace in Amasya as well as cultural wealth along for four centuries. Amasya is a very rich place as for the Halvetiyye lodges. In our article, the presence of too many active lodges in the city that we confronted in the literature, brought about the need to reveal this strong structure of the tariqa within the city. The Halvetiyye lodges analysed in this article can be listed as follows:

1. Çilehâne Lodge, 2. Şamlar Lodge, 3. Şehre Küstü Lodge, 4. Kuşbaz Lodge, 5. Hızır Paşa Lodge, 6. Çevikce Lodge, 7. Meydan Lodge, 8. Sâdeddin Lodge, 9. Hoca Sultan Lodge, 10. Gümüşlüoğlu Lodge, 11. Ehlullah Lodge, 12. Kutub Lodge, 13. Mehmed Paşa Lodge, 14. Müftüoğlu Lodge, 15. Mahmud Çelebi Lodge, 16. Ak Hasanoğlu Lodge

In this paper, emphasis would be given on the foundations, the meshiat posts, Halvetiyye tariqa activities run within, ceremonies and rituals, spheres of influence and circles of effect of these lodges. Under the light of these examples of lodges a general review of the sufist culture in Amasya will also be presented.

Keywords Amasya, Sufism, Halvetiyye, Lodges, Social Life

Giriş

Amasya, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devletinin önemli bilim, kültür, irfan ve yönetim merkezlerinden birisidir. Tarikat ve tekkelerin irşat faaliyetlerine mahal olma bakımından da hareketli bir beldedir. Öyle ki, Amasya'da Simre adında bir yerleşim alanı kuran Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud, Amasya'yı saltanat merkezine dönüştürmüş, burada bir medrese inşa ettirmiştir.¹ Sultan Mesud, inşa ettiği Simre isimli bu şehirde bina etmiş olduğu Hankah-ı Mesudiye isimli dergâha, şeyh olarak Siraceddin Mahmud b. Ali el-Hocendî'yi tayin etmiştir. I. Alaeddin Keykubat ise Hankah-ı Mesudiye şeyhliğine Taceddin Ebu'l-Vefa el-Harezmi'yi tayin etmiştir.² Amasya yöresinde birçok tekke ve zaviye inşa eden I. Mesud'un hükümdarlığıyla birlikte Amasya'nın zaviyeler diyarı haline geldiği söylenmiştir. Adı geçen sultanın Amasya'da yaptırdığı tekke ve zaviyeler, sadece bu sultana mahsus ferdi bir durum değildir. Daha sonra gelen sultanlar da aynı faaliyetlerde bulunmuşlar, tekke ve zaviyelerin inşasına gereken önemi vermişlerdir.³ On dokuz ayrı şehri inşa eden sultan olarak bilinen I. Alaeddin Keykubat'ın İslâm kültür ve medeniyetinin önemli bir merkezi haline getirmek için özen gösterdiği, çok sayıda cami, medrese, hankâh gibi dinî kurumlarla doldurduğu bu şehirlerden biri de Amasya'dır.⁴

Amasya'da kurulan zaviye ağları arasında Halvetiyye tekkelerini özel bir yeri vardır. Zira Amasya Halvetiye Tarikatının en yaygın olduğu Anadolu şehirlerinden birisidir.

F. de Jong örneğinde kimi araştırmacılar Halvetiyyenin Amasya'ya girişini II. Bayezid'in Amasya valiliği dönemine hasretseler de bu tespit doğru değildir.⁵ Çünkü Halvetiyye Sadreddin Hiyâvî'nin halifelerinden Amasyalı Pîr İlyas (ö.833/1429) vasıtasıyla Amasya'da yayılmıştır.⁶

¹ Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006, s. 617.

² Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 661.

³ Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 651.

⁴ Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 454.

⁵ Frederich De Jong, "Khalwatiyya", *The Encyclopaedia of Islam, English New Edition*, Leiden 1954, c. IV, s. 991.

⁶ Abdurrahman Camî, *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*, trc. ve şrh. Lâmiî Çelebi,

Bu gerçekten hareketle Osmanlı topraklarında Halvetiyyenin ilk filizlendiği merkezin Amasya olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Pîr İlyas Halvetî (ö.833/1429) ve kendisinden sonra Halvetiyye şeyhi olarak irşad faaliyetlerini yürüten Zekeriya Halvetî Amasya’da geniş nüfuz sahibi isimler olmuş, irfanî geleneğin neşv u nema bulmasına katkı sağlamış, halkın hüsn ü kabulüne mazhar olmuş ve Halvetiyyenin Amasya’da hızla yayılmasına imkân hazırlamıştır.⁷

Halvetiyye Amasya’ya her ne kadar Pîr İlyas ile girmişse de Halvetiliğin Osmanlı topraklarında yayılışı daha çok bu tarikatın “pîr-i sânî”si kabul edilen Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî’nin (ö. 868/1464) halifeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Şîrvânî’nin halîfelerinden Habîb-i Karamânî (ö.902/1496), Karaman, Ankara, Amasya ve Sivas çevrelerini bizzat dolaşarak tarikatını yaymağa çalışmış, yetiştirdiği müritleriyle Amasya ve çevresinde hizmetlerinin devam etmesini sağlamıştır. Karamânî’nin Amasya’da Hızır Paşazâde Mehmed Paşa’nın (ö. 890/1485) yaptırdığı Mehmed Paşa Tekkesinde başlattığı irşat faaliyeti, halefleri tarafından XVI. yüzyıl sonlarına kadar devam ettirilmiştir. Yine Karamânî’nin Amasya’daki bir başka halifesi el-Hâc Hızır-ı Amâsî’nin başlattığı bir silsile, daha sonra Şemsiyyenin doğmasını sağlamıştır. Bu minvalde gelişimini sürdüren Halvetiyye, Amasya’da etkinliğini Osmanlı asırları boyunca belirgin bir şekilde sürdürmüştür.

Çilehâne Tekkesi, Çevikçe Tekkesi, Sadeddin Tekkesi, Şehre Küstü Tekkesi, Kutup Tekkesi, Gümüsoğlu Tekkesi, Mehmed Paşa Tekkesi, Mahmud Çelebi Tekkesi, Meydan Tekkesi asırlardır hayatîyetlerini sürdüren belli başlı Halvetiyye tekkeleridir.⁸

1. Çilehâne Tekkesi: Çilehâne Tekkesi, Amasya’da Pîr İlyas⁹

İstanbul 1988, s. 573; İsmüddin Ahmed Taşköprüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâ'id-Devleti'l-Osmaniyye*, nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985, s.75; Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, c. XV, s. 394.

⁷ Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, c. XXXIX, s. 544.

⁸ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan yayınları, İstanbul 2003, 240-241.

⁹ Pîr Şücaeddin İlyas, *Halvetiyye içerisinde önemli bir yere sahiptir. Halvetiyye onunla beraber Anadolu’da bir zemin bulmuş onun halifeleri ile yayılma eğilimi göstermiş, kendi adıyla bir kol*

kolundan gelen Halvetîlere mahsus bir tekkedir. Tekke Pîr İlyas Halvetî'ye ait türbenin kuzeyinde Yakub Paşa Konağında bulunmaktadır.¹⁰ Bu tekkeyi 815/1412 senesinde Osmanlı emirlerinden Ankara Beylerbeyi Pazarlıoğlu Yâkub Paşa, Müftü Gümüslüzâde Abdurrahman Çelebi için yaptırıp vakfetmiştir. Zilkade 815/Şubat 1413 tarihli vakfiyesi Amasya Kadısı Sarı Kadı lakaplı Mevlânâ Rükneddin Mahmud tarafından tescil edilmiştir. Tekke gerek mimari açıdan gerekse şehrin kültürüne yaptığı sosyal ve kültürel etkileri açısından önemli bir mekândır. Pek çok Halvetiyye şeyhi bu tekleden yetişmiş olması sebebiyle “Derviş Fabrikası” olarak adlandırılır.¹¹ Gümüslüzade Abdurrahman Çelebi ölünce bu tekkeye gömülmüş olması nedeniyle yapının içerisinde ona ait türbe vardır. Buraya “Aşağı Pîrler Türbesi” adı da verilmektedir. Yapı 1622 yılında medrese olarak da kullanılmış 40 akçeli medreseler arasından sayılarak dersiamlarca idare edilmiştir. Fonksiyonel bir yapıya sahip olan binada bir de ziyafethane bulunmaktadır.¹² 1485 yılında II. Bayezid kargîr bir bina olarak yeniden inşa etmiştir. Birkaç defa bakım ve onarımdan geçen türbe ve tekke 1894 yılında halkın gayretleri ve II. Abdulhamid'in vakıflarından ayrılan yeterli miktarda gelir ile muhkem bir şekilde yeniden yapılmış, türbenin sağına ve soluna kadınlar ve erkekler için birer mescid eklenmiştir.¹³ Abdurrahman Çelebi'den sonra devam eden silsile, aradaki yedi şeyhten sonra Kubalı Çelebizâde Pîr Muhyiddin Mehmed Çelebi'ye ulaşmış, onun 921/1515 yılına kadar hizmetinden sonra, makamına Buhârîzâde Pîr Mehmed Halvetî geçmiştir. Bu zattan sonra ise silsile; Şeyh Yâkub Halvetî, Şeyh Abdurrahman Halvetî,

meydana getirmiştir. Kendinden sonraki şeyhler onun yolunu takip ederek irşad faaliyetlerini yoğun bir şekilde devam etmişlerdir. Onun meydana getirdiği kol Amasya ile sınırlı kalmayıp çevreye de yayılmıştır. Onun müritlerinden Şeyh Tahiroğlu, Tokat'ta irşad faaliyetlerinde bulunurken Halvetiliğin önemli şeyhlerinden olan Çelebi Halîfeye icazet vermiştir. Bkz. Abdülhamit Budak, Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2015, s. 111.

¹⁰ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf -Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII.Yüzyıl)-*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001, s.245-246; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 222.

¹¹ Hasan Karataş, *The City as a Historical Actor The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Doktora Tezi, University of California, 2011, s. 69.

¹² Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 165.

¹³ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 112.

Şeyh İzzeddin Hasan Halvetî, Şeyh Hüsâmeddin Hüseyîn Halvetî ile devam etmiştir. Bu silsile, Amasya'daki Halvetiyye tarikatı mensupları arasında "silsiletü'z-zeheb" (altın silsile) olarak nitelendirilmiştir.¹⁴

Yâkub Paşa Tekkesinde halvethâneler bulunmaktadır. Yapıyı doğu ve batı doğrultusunda kesen koridorun kible yönünde tevhidhânenin karşısında bulunan mescid iki yandan üçer adet halvethâne ile kuşatılmıştır. Kare planlı küçük birimler (yaklaşık 1,90 x 1,90 m.) olan halvethânelerin ikişer kapısı bulunmakta, bunlardan biri mescidin harimine, diğeri kible doğrultusunda uzanan ve yapının eksenindeki koridora bağlanan tâli koridorlara açılmaktadır. Bu koridorların diğeri yakasında da gerektiğinde halvethâne olarak kullanılması mümkün görünen, birer pencere ile dışarı açılan üçer adet derviş hücresi sıralanmaktadır. Söz konusu hücreler gibi mescide komşu olan halvethâneler de birer ocak ve dolap nişiyle donatılmış, mihrap duvarına bitişik olanlarda birer pencere açılmış, geri kalan dört halvethâne penceresiz olarak tasarlanmıştır.¹⁵

Erken Osmanlı dönemine ait özgün şekliyle günümüze ulaşan ender tarikat yapılarından olan Yâkub Paşa Tekkesi, Türk mimarlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yapının tasarımında ve birimlerinin dağılımında, üzerinde yer aldığı arazinin eğimiyle tekkelerdeki fonksiyon şemasının gerekleri, bilhassa hizmet ettiği tarikatın halvet uygulaması kapsamındaki halvet-namaz ilişkisi birlikte değerlendirilerek son derece kullanışlı bir çözüm ortaya konulmuştur. Daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasında inşa edilen Halvetî tekkelerinde bu plan şemasının devam ettirilmemesi şaşırtıcıdır.¹⁶

2. Şamlar Tekkesi: Şamlar Mahallesiindeki İlyas Ağa Camii (Şamlar Camii) civarındadır. Şehrin ileri gelenlerinden Hoca el-Hâc Sâlih Çelebi tarafından 951/1544 yılında yaptırılmış ve vakıfları tanzim edilmiştir. Halvetiyyeden pek çok kişi burada şeyh olmuştur. Bunların en meşhurlarından birisi Salih Efendidir. Salih Efendi keramet sahibi

¹⁴ Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1330-1332, c. I, s. 227-228; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf - Anadolu'da Süfîler, Devlet Ve Ulemâ (XVI.Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s.29.

¹⁵ M. Baha Tanman, "Halvethâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 1997, c. XV, s. 389.

¹⁶ M. Baha Tanman, "Yakub Paşa Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 2013, c. XLIII, s. 285-286.

bir zat olup, pek çok akıl hastasını iyileştirerek tekrar akıl nimetine kavuşmalarına vesile olmuştur. Salih Baba adıyla da anılan şeyhin mezarı, Bimarhane'nin doğu tarafındaki en son odadadır. Salih Baba'dan sonra tekke Nakşibendiyye Tarikatının yönetimine geçmiş, Şeyh Yusuf Nakşibendi'nin halifelerinden Turabi Ali Efendi 1816 yılından itibaren tekkenin şeyhi olmuştur.¹⁷

3. Şehre Küstü Tekkesi: Şehir üstü mahallesindedir. Bu mahalle-nin batı ucunda bulunan çeşmenin üst tarafındadır. Şehre Küstü Tekkesi, Pîr Sinan Halvetî'nin (ö.957/1550) müridleri tarafından yaptırılmıştır. Tekkenin ilk şeyhi Pîr Sinan olup¹⁸ burası şeyhin vefat tarihi olan 1550'lerden önce yapılmış olmalıdır. Pîr Sinan, vaazları esnasında Amasya Valisi Şehzade Sultan Mustafa hakkında bazı tenkitlere cesaret ettiği için, Şehzade tarafından vaaz ve nasihatten menedilmiş, vaaz meclislerine halkın gitmesi de yasaklanmıştır. Şeyh buna küsüp, yapmakta olduğu bütün vazifeleri bırakarak inzivaya çekilmiştir. Türbesi ikamet ettiği Şehre Küstü mahallesindedir.¹⁹ Şeyhin vefatından sonra makamına halifesi Derviş Ali Halvetî geçmiş, bundan sonra ise Şeyh Ahmed Efendi posta oturmuştur.²⁰ Şehre Küstü Tekkesi son şeyh Ahmed Efendi'den sonra 1241/1826 tarihine kadar ayakta kalabilmiştir.²¹

4. Kuşbaz Tekkesi: Yakup Paşa dairesinin doğu tarafında olan tekkenin yeri, bugün Çilehane Camii'nin doğu tarafındaki meydana bakan bir yerdedir. Kuşbaz Tekkesi 961/1554 yılında, Amasya'daki Halvetiyye şeyhlerinden Yâkub Efendi tarafından kurulmuş ve vakıfları tanzim olunmuştur. Yâkub Efendi, ömrünün sonuna kadar bu tekke-de irşad postuna oturmuş, ondan sonra ise Şeyh Abdurrahman Efendi, II. Yâkub Efendi ve Şeyh Hasan Efendi faaliyet göstermişlerdir.²² Daha sonra yıkılan tekkenin vakıfları, 1897 yılında Milli Eğitimin eline geçmiştir.

¹⁷ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.232; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*-, s. 30; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 175.

¹⁸ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.232-233.

¹⁹ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.150.

²⁰ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.233; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*-, s.30-31.

²¹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241.

²² Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.240; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*-, s.31.

5. Hızır Paşa Tekkesi: Yeri eski Şamice Mahallesinde olup bugünkü Gökmedrese Mahallesindeki Gökmedrese Camii'nin batı taraflarına düşmektedir. Yörgüçpaşazâdelerden Beylerbeyi Hızır Paşa tarafından 971/1564 senesinde, Kanûnî devrinin sonlarına doğru kurulmuş ve vakıfları da tanzim olunmuştur. Bu tekkenin ilk şeyhi "Molla Şeyh" diye meşhur olan İlyas Efendi'dir.²³ Bu tekkede önce, meşhur âlimlerden ve Halvetî şeyhlerinden Molla Şeyh İlyas Efendi şeyhlik yapmıştır. Bunun vefatıyla bugün Amasya'nın batı tarafındaki mezarlığa ismini veren Memi Dede Mehmet Efendi tekke şeyhi olmuştur. Bundan sonra oğlu İbrahim Efendi, meşhur âlimlerden Hüsameddin Efendi, Mustafa Efendi, meşhur vaizlerden Hasan Efendi, bunun oğlu Mehmet Efendi sırasıyla bu tekkede şeyh olmuşlardır. Tekke 1730 yılında yandığından, tamamen kaybolmuş ve yeri tespit edilememiştir.²⁴

6. Çevikçe Tekkesi: Mehmet Paşa Mahallesindeki Pîrler Türbesinin yakınlarında bulunan Çilehane (Yakup Paşa) Tekkesinin batı tarafındadır. Değerli kâğıt yapımında mahir olan ve Çevikçe diye bilinen Şemseddin Mehmed Kırtâsî tarafından 831/1428 yılında yaptırılmıştır. Meşihatı Halvetîlere tahsis edilmiş, idaresi de baninin kendi oğullarına verilmiştir. Tekke birçok defa harap olup tamir görmüştür. 1088/1677 tarihinde yine harap bir vaziyette iken, Şeyh Süleyman Efendi burayı tamir ettirerek şeyhliğini de üzerine almıştır.²⁵ 1099/1688 senesi olaylarına karıştığı gerekçesiyle tekkenin şeyhliğinden uzaklaştırılarak yerine Ömer Efendi getirilmiş, 1729'da da Hüseyin Efendi şeyhlik görevini üstlenmiştir.²⁶

1180/1766 yılında Sinaniyyeye bağlı Şeyh Hasan Efendi'nin postnişin olmasıyla tekkedeki tarikat faaliyetleri canlanmıştır. Hasan Efendi'nin de 1209/1795'de vefat etmesi üzerine Mehmed b. Ali ve İsmail b. Ahmed adlarındaki şahıslar tekkenin meşihatını birlikte yürütmüşlerdir. Ancak bir süre sonra ehil olmadıkları görülünce vazifeden el çekmişlerdir. İsmail b. Ahmed'in yerine Hasan el-Halvetî'nin halifelerinden Şeyh

²³ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.230; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*-, s.31.

²⁴ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 173.

²⁵ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.228-229; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*-, s.31.

²⁶ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s.244-245.

Osman Efendi(ö.1248/1832), Mehmed b. Ali'nin yerine de Akşehirli İsmail Efendi (ö.1259/1843) getirilmiştir. Her iki şeyhin vefatından sonra tekke 1259/1843 yılında medreseye tahvil edilmiştir.²⁷

7. Meydan Tekkesi: Meydan Köprüsü (İstasyon Köprüsü) başında, eski Sabıkuddin yeni Kurşunlu Mahallesindedir. Dilek Kuyusu diye ziyaret edilen yer burasıdır. Buraya Ehl-i Hatun Tekkesi de denir. Bu tekke Amasya Emiri Şadgeldi Paşa'nın oğlu Divitdâr Ahmet Paşa'nın kızı Ehl-i Hatun tarafından 1467 yılında yaptırılmış ve vakıfları düzenlenmiştir. Tekkenin mütevelliliği de kardeşi, Burak Beyoğlu Ahmed ve Mehmed Çelebilere verilmiştir. Ehl-i Hatun Türbesi bu tekkenin içinde olduğundan günde, yedi cüz okunmasını ve tekkenin şeyhliğini de ehline verilmesini şart koşmuştur. Halvetiyye şeyhlerinin görev üstlendikleri bu tekkede Şeyh Ali Efendi (ö.1113/1701), İbrahim Efendi, İsmail Efendi, Osman Efendi, Seyyid İsmail Efendi, Mehmet Halife şeyhlik yapmışlardır. Ancak tekkede daha önce kimlerin ve hangi tarikat mensuplarının hizmet ettiği kaydedilmemiştir.²⁸ 1802'de Seyyid Mustafa'nın vefatıyla yerine Seyyid Mehmed Çelebi şeyh ve müteveli olmuş, fakat daha sonra tekke harap olmuştur.²⁹

8. Sâdeddin Tekkesi: İçeri şehirde, bugünkü Hatuniye Mahallesi'nde Meydan Kapısı civarında, (Hatuniye Mahallesi İstasyon köprüsü girişi tarafı) Ahi Sadeddin Mahallesinde olup Sadı Efendi tarafından 871/1467 yılında yaptırılmış, vakıfları düzenlenmiştir. En son 1260/1844 yılında yıkılmadan önce şeyhlik yapan zat, Halvetilerden Şeyh el-Hâc Müştak Efendi (ö.1260/1844) idi. Buranın daha önce hangi tarikat mensupları elinde bulunduğu belirtilmemektedir.³⁰

9. Hoca Sultan Tekkesi: Eski Darüsselam Mahallesinde, bugün Fethiye Mahallesi civarında bulunmaktadır. Cemal Halvetî³¹ adına

²⁷ Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, s. 222; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241.

²⁸ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.250-251; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf - (XVI.Yüzyıl)-*, s.31.

²⁹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 181.

³⁰ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.231-232; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)-*, s.32; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241.

³¹ Çelebi Halife diye meşhur olan Cemal Halvetî'nin ismi Muhammed, lakabı Hamidüddin, künyesi Ebül-Füyûzât, mahlası Cemâlî'dir. Soyu Cemaleddin İbrahim Aksarâyî'ye kadar uzanır. İlk tahsilini Amasya'da alan Cemal Halvetî, tahsilini ilerletmek amacıyla İstanbul'a

yaptırılan bir tekkedir. Şehzade Bayezid'in Amasya'da hocalığını yapmış olan Şemseddin Ahmed Çelebi tarafından 880/1475 yılında yaptırılan Hoca Sultan Tekkesinin şeyhliği de Çelebi Halife'ye verilmişti.³² II. Bayezid tahta geçip Cemal Halveti'yi İstanbul'a davet edince, yerine oğlu Bedrettin Mahmut Çelebi tekke şeyhi oldu. Daha sonra Hayreddin Hızır Çelebi, Muhyiddin Mehmet Çelebi ve Alaeddin Çelebi sırasıyla tekkeye şeyh oldular. Alaeddin Efendi'den sonra âlimlerin ileri gelenleri emeklilik esasına göre tekke şeyhi oldular. Fakat tekkenin müteveli heyeti Cemal Halveti'nin soyunun devam ettiği Çelebizadelere kaldı. 1686 yılında Mehmet Efendi'nin ölümüyle beraber Amasya'da Çelebizadeler sülalesi sona erince, Zanalı Mehmet Efendi tekkenin şeyhi ve mütevellisi oldu. Bunun 1729 yılında ölümüyle oğlu Abdullah Efendi, sonra da onun oğulları Mahmud, Ömer, Osman, Ahmed, Mehmed ve Hüseyin Çelebiler 1759 yılına kadar tekke şeyhi oldular. Babalarını ölümüyle beraber tekke aralarında miras olarak paylaşıldı ve tekkenin faaliyetlerine son verildi.³³ XVII. yüzyılın başlarında bu tekkenin şeyhi olan Rasul Efendi, 1017/1608 senesinde vakıf muhasebesinde zimmeti çıktığı gerekçesi ile tevliyet ve şeyhlikten uzaklaştırılmış yerine ulemâdan Pîr Mehmed Efendi getirilmiştir.

gider. Zahir ilimleri yanında tasavvuf ilmine de ilgi duyan Cemal Halveti ilk tasavvufi tecrübesini Zeyniyye tarikatında gerçekleştirir. Amasya'ya döndükten sonra Pîr Şücaaddin İlyas'ın halifelerinden Tokar'ta irşat faaliyetlerinde bulunan Tahirzâde'ye intisap eder. Şeyhinin vefatı üzerine Seyyid Yahya Şirvânî'den istifade etmek amacıyla Şirvan'a gitmek üzere yola koyulur. Erzincan'da Yahya Şirvânî'nin halifesi Molla Pîri diye tanınan Muhammed Bahâuddin Erzincânî'nin yanında kalır. Şirvan'a gitme arzusu baskın gelince yoluna devam eder. Şirvan'a vardığında Seyyid Yahya-yı Şirvânî'nin vefat ettiğini öğrenir, Şirvan'dan tekrar Erzincan'a döner. Muhammed Bahâuddin'in yanında riyazetlerini tamamlar ve şeyhten aldığı Halvetiyye icazetiyle Amasya'ya Halvetiyye halifesi olarak gönderilir. Şeyhi Pîr Muhammed Erzincânî'den icazet aldıktan sonra Amasya'ya gidip hizmete başlayan Çelebi Halife, o sırada Amasya valisi olan Şehzâde II. Bayezid'in yakın alakasını gördü. Hatta Şehzade Bayezid çok sevdiği Çelebi Halife'ye intisap bile etmişti. Bkz. Lamiî Çelebi, *Nefehâtü'l-Üns Tercümmesi*, İstanbul 1269, s.580; Hans Joachim Kissling, "Halveti Tarikati II", *Bilim Ve Sanat Vakfı Bülteni*, sy.94 (Mart-Nisan 1993), s.31; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, c. I, s. 51; Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1997, s. 206; Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*, s. 64; Tahsin Yazıcı, "Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halveti Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi (İED)*, İstanbul 1956, II, s.93.

³² Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.230-231.

³³ Abdizâde, *Amasya Tarihi*, c. I, s.231; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 174.

Halk kendisinin doğruluğundan emin olduğu için durumu, kadının onun hakkındaki garazına hamletmişlerdir.³⁴

10. Gümüşlüoğlu Tekkesi: Amasya'da Halvetiyye'ye mahsus olarak faaliyete geçen ilk tekke Tâciye diye meşhur olan Gümüşlüoğlu Tekkesidir. Timur'un vefatıyla 1406 yılında Amasya'ya geri dönen Pîr Şücaaddin İlyas, Halvetiliği Amasya'ya taşımıştır. Bu olay, Amasya'da fetret döneminin olumsuzluklarının sosyal açıdan en çok hissedildiği yıllara tesadüf etmektedir. Pîr İlyas'ın akrabası Hâce Celal Çelebi şeyhin Amasya'ya gelmesinden bir sene sonra Gümüşlüoğlu tekkesini yaptırarak Halvetiyye Tarikatının kullanımına sunmuştur. Bu tekke o dönemde Amasya'nın tahrip olan toplumsal manevî dinamiklerini tekrar ayağa kaldırmış, böylece toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunmuştur. Bu tekkedeki imarethane o dönemde pek çok muhacire ev sahipliği yapmış, bozulan ekonomik durum nedeniyle ihtiyaçlarını gideremeyen halka umut kapısı olmuştur. Pîr İlyas'ın kişiliği ve tarikatı, Amasya'da bir denge unsuru haline gelmiştir.³⁵ Pîr İlyas'ın vefatından sonra Gümüşlüoğlu Tekkesinin şeyhi Abdurrahman Çelebi (ö. 827/1424) olmuştur.³⁶ Daha sonra sırasıyla Gümüşlüzade Celal Çelebi, Pîr Hayrettin Hızır Çelebi, Gümüşlüzade Sofu Üveys Çelebi, Gümüşlüzade Muhyiddin Mehmet Halvetî, Abdurrahman Çelebi, Hacı Ahmet Çelebi (1585), Hasan Efendi, Abdurrahman Çelebi, Ali Çelebi (ö.1073/1663), el-Hâc Mehmed Çelebi (ö.1099/1688), Mustafa Efendi (ö.1114/1702), Mahmut Efendi (1702), Hafız Hüseyin Efendi (1712) ve Abdurrahim Efendi (1723) bu tekkenin şeyhi olmuştur.³⁷

Abdurrahman Efendi'nin vefatından sonra tekkenin şeyhliği ve mütevellisine meşhur türbedar İsmail Efendi getirilmiştir. Saraylı Fat-

³⁴ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s. 246.

³⁵ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 127.

³⁶ *Amasya'da müftülük görevinde de bulunan Şeyh Abdurrahman Çelebi, "Hüsami" mahlasını kullanmış, aynı zamanda cezbe sahibi bir şairdir, Türkçe şiirleri vardır. Şeyh İlyas'ın soyundan geldiği için kendisine Pîrzâde denilmektedir. Asılları Amasya'nın Gümüş kazasından olduğu için Gümüşlüoğlu diye de meşhur olmuşlardır. Aşık meşrep biri olduğu ve sema yapmayı çok sevdiği belirtilmektedir.* Bkz. Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, trc. Lami Çelebi, haz. Süleytmân Uludağ & Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 700; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 113; Hoca Saadettin Efendi, *Tacüttevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 64; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Ünlüleri*, haz. Turan Böcekçi, Amasya Belediyesi Yayınları, Ankara 2002, s. 125.

³⁷ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s. 244.

ma Hanım bu zatı çok takdir ettiğinden dolayı bu Hanımın tavsiyesi üzerine İsmail Efendi Gümüşlüoğlu Tekkesi yerine 1740 tarihinde güzel bir medrese yaptırmış, vakıflarını düzenlemiştir. 1765 tarihinde İsmail Efendi'nin ölümüyle Pir'in türbedarlığı ile Fatıma Medresesi'nin müteveli üyeliği birbirinden ayrılmıştır.³⁸

Amasya'nın en eski Halvetiyye Dergâhı olan Gümüşoğlu Tekkesinde daha sonraki dönemde müteveli Abdullah Efendi (ö.1215/1800), oğlu Şeyh Ali Efendi, daha sonra bunun çekilmesiyle yerine Seyyid Hâfız Abdullah Efendi müteveli olmuş, türbedar Seyyid Ahmed Efendi'nin 1223/1808'de vefatıyla Hafız Ahmed Efendi türbedarlık vazifesini de üstlenmiştir. Bundan sonra Seyyid Ömer Efendi (ö.1247/1831), Seyyid Mehmed Efendi (ö.1275/1859), Seyyid Abdullah Efendi (ö.1280/1864) ve nihayet Şeyh Mansur Efendi (ö.1284/1867) müteveli ve türbedar olarak görev yapmıştır.³⁹

11. Ehlullah Tekkesi: Hızır Paşa mahallesinde bulunan tekke, Meydan Ağası diye meşhur olan Amasya mütesellimi el-Hâc Hızır Ağa tarafından 1064/1654 senesinde, Ok Meydanı civarında yaptırılmıştır. Bu zaviyede Habılzade Ehlullah Efendi 1698 yılına kadar şeyhlik yaptığı için “Ehlullah Tekkesi” diye meşhur olmuştur. Burada diğer Halvetiyye şeyhlerinden Yahya Efendi ve Hamamcızade Mehmet Efendiler şeyhlik yapmışlardır.⁴⁰

12. Kutub Tekkesi: Halk tarafından İmaret ardı diye bilinen Hacı İlyas Mahallesinde olup Sultan Bayezid Camii'nin batı kapısının açıldığı sokağın içerisinde. 1018/1609 senesinde, Kutub Dede diye bilinen, Şeyh Ahmed Halvetî tarafından yaptırılmış ve adına vakıflar tanzim edilmiştir. Tekkenin banisi aynı zamanda şeyhliğini de üstlenmiştir. Ondan sonra, halifesi Mehmed Efendi ve ulemadan Seyyid İbrahim Efendi sırasıyla postnişin olmuşlardır.⁴¹ Kutub Tekkesinde “Çatal Hâfız” diye bilinen, eş-Şeyh Ahmed Efendi (ö.1220/1805), “Yeşil Şeyh” Aparızâde Seyyid Şeyh Ahmed Efendi bu görevi ifa etmiştir.⁴²

³⁸ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 178.

³⁹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241.

⁴⁰ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s.244; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 171.

⁴¹ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s.245.

⁴² Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241.

13. Mehmed Paşa Tekkesi: Amasya Mehmed Paşa Câmîi civarında Mehmed Paşa tarafından Habib-i Karamânî için 890/1485 senesinde yaptırılmıştır.⁴³ Yapı bir külliye tarzında inşa edilmiş olup içinde tekke, medrese, türbe, imarethane ve cami bulunmaktadır. Tekke Mehmet Paşa Mahallesindedir. Habib-i Karamânî'nin vefatından sonra halifesi İmamzade Seydi diye tanınan Seyyüddin Ali Halvetî tekkenin şeyliğini yapmıştır.⁴⁴ Daha sonra Habib-i Karamânî'nin oğlu Hasan Efendi, ondan sonra da Yamak Şeyh diye tanınan Mehmet Efendi şeyh ve müteveli olmuşlardır. Mehmet Efendi'nin 1554 yılında İstanbul'a gidişinden sonra tekkenin şeyhliği Ömer Efendi, Mehmet Efendi (ö.1078/1667), Abdurrahman Efendi (ö.1107/1696), Ömer Çelebi Efendi (ö.1151/1738), Mehmet Çelebi ve Ahmet Çelebi tarafından deruhte edilmiştir.⁴⁵ Mehmed Paşa Tekkesine 1296/1879 tarihinde Kafkas muhacirleri yerleştirildiği için tekke hususi ev haline gelmiş, aslî görevine bir daha dönememiştir.⁴⁶

Türbe caminin doğu tarafında Mehmet Paşa'nın türbesinin yanında hususi bir yerdedir. Yanında halifesi Seydi Halife'nin kabri de bulunmaktadır. Türbeyle beraber yapının içerisinde sağlık ocağı da olan bir imarethane bulunmaktadır. Kompleksin en önemli yapısı camidir. T planlı caminin asıl ibadet mekânı kare biçimlidir ve yüksek tavanı sekiz-

⁴³ Niğde'nin Ortaköy kasabasında doğan Habib-i Karamânî (ö. 903/1497), ilim tahsilini tamamladıktan sonra Sultan Rükneddin Medresesinde müderrislik yapmıştır. Müderrislik hizmetini sürdürürken Seyyid Yahya-yı Şîrvânî'nin huzuruna varıp kendisine intisap etmiş, on iki sene hizmetinde bulunmuştur. Seyyid Yahya-yı Şîrvânî'den Halvetiyye icazeti ve hilafeti olarak Anadolu'ya gönderilmiştir. Ankara, Aydın, Kayseri, Konya ve Karaman gibi şehirlere seyahatlerde bulunan, üç defa da hacca giden, İskilip'te Şeyh Yavsi'nin kızı Rukiye Hatun ile evlenen, İskilip'te cami, medrese, zaviye, medrese ve kütüphane gibi birçok vakıf kuran Habib-i Karamânî, İskilip'ten ayrılarak Amasya'ya gelir, irşat faaliyetlerini burada sürdürür. Mehmet Paşa tarafından kendi adına yapılan Mehmet Paşa Tekkesinde hizmetlerine devam eder. 1497 yılında Amasya'da vefat eden Habib-i Karamânî tekkesinin bahçesine gömülmüştür. Habib-i Karamânî coşkun şiirler yazan bir mutasavvıftır. Kendine ait biyografik kaynaklarda manzum *Etvâr-ı Seb'a* olarak kaydedilen eserin esas adı, *Risâle-i Makâmât-ı Sülûk*'tur. Bkz. Mehmet Meccî Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 282; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ve Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1993, s. 409; Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s. 31; Kamil Şahin, "Habib Karamânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. XIV, s. 371-372; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 112-113.

⁴⁴ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 166.

⁴⁵ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s. 245; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 179.

⁴⁶ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 113.

gen kasnaklı bir kubbeye örtülüdür. Caminin kuzey cephesinde yedi adet sekizgen biçimli sütunun altı bölüme ayırdığı bir son cemaat yeri bulunur. Her bölümün üzeri kubbeye kapatılmıştır. Sütunlar birbirlerine kırmızı beyaz renkte işlenmiş mermer kemerlerle bağlıdır. Camiye soldan üçüncü bölümde bulunan ve üzerinde caminin yapım kitabesinin bulunduğu yay kemerli kapıdan girilir. Giriş kapısı derin bir niş şeklindedir. Caminin, ağaç oymacılığının en güzel örneklerinden biri olan kapısı Amasya Müzesi'nde sergilenmektedir. Benzer biçimde caminin, kıvrak dal ve yaprak motifleri ile süslenmiş mermer minberi, Türk mermer işçiliğinin nadir örneklerinden biridir. Mehmet Paşa Medresesi caminin avlusunun bir kısmında bulunmakta olup caminin kuzey ve doğu taraflarına denk gelmektedir. 1495 yılında kargir ve gayet sağlam bir şekilde yapılmıştır. Odaları gayet güzel ve geniştir. 60 akçe derecesinde olan bu medresede pek çok şahsiyet müderrislik yapmıştır.⁴⁷

14. Müftüoğlu Tekkesi: Müftüoğlu Tekkesi, XVII. yüzyılda inşa edilmiş bir yapıdır. 1012/1603 senesinde Amasya Müftüsü Tâceddin Efendizâde Ahmed Efendi tarafından yaptırılmış fakat 1099/1688 senesinde yanmıştır. Bu yüzden nerede yapıldığı bilinmemektedir. Hüseyin Hüsâmeddin bu tekkenin Halvetîlere ait olduğunu tereddütle birlikte söylemesine rağmen, şeyhlik makamında Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi'nin halifesi Ali Efendi ve ondan sonra da sırasıyla Mustafa Efendi, Ramazan Efendi ve Yakub Efendi'nin bulunduğunu kaydetmektedir. Buradan mezkûr tekkenin, Halvetiyye için inşâ edildiği fakat Celvetiyyeye mensup şeyhler tarafından faaliyet gösterildiği anlaşılmaktadır.⁴⁸

15. Mahmud Çelebi Tekkesi: Tekke bugünkü Hatuniye Mahallesindedir. Amasya'nın meşhur kadılarından Ammâdzâde Bedreddin Mahmud Çelebi tarafından 807/1404 senesinde yaptırılmıştır. Anadolu'daki ilk Nakşbendiyye tekkesi olarak bahsedilen Mahmut Çelebi Tekkesi, Mahmut Çelebi tarafından Amasya'ya teşrif eden Şâh-ı Nakşbend Muhammed Bahaeddin'in halifelerinden Rukneddin Mahmud Buharî adına yaptırılmıştır. Tekkenin şeyhliği de Rukneddin Mahmud Buhari'ye verilmiştir. Sultan II. Bayezid devrinde bu tekkede, halvetiler şeyhlik yapmışlar, hatm-i hâcêgân duası baş-

⁴⁷ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 167.

⁴⁸ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s. 245.

latarak Halvetiyye âdetini husule getirmişlerdir. Bu tekkede Cemal Halvetî'nin halifelerinden Hayreddin Hızır Tokadî⁴⁹ şeyhlik yapmıştır. Hayreddin-i Tokadî'den sonra Mehmet Efendi ve Hızır Efendi tekkeye şeyh olmuştur. 1828 yılına kadar tekkede pek çok şeyh görev almış ve en son eski müftülerden Gürcü Hacı Osman Efendi ilk önce vekâleten sonra da asaleten şeyhlik görevini üstlenmiş, tekkede hatm-i hâcegân duası yapmıştır.⁵⁰

16. Ak Hasanoglu Tekkesi: Sultan Bayezid Camisi'nin doğu tarafında bulunan Abdullatif Efendi Kütüphanesi bitişiğine şehir Mütesellimi Akhasanzâde el-Hâc Hâfız Hasan Ağa tarafından 1245/1829 yılında kendi adına izafetle yaptırılan tekkenin şeyhliğine, önce Seyyid Şeyh İbrahim Hakkı Efendi getirilmiş vefatıyla da halifesi Seyyid Şeyh Mansur Efendi (ö.1283/1866) bu görevi üstlenmiştir. Mansur Efendi'nin vefatından sonra Akhasanoğlu Tekkesi dershâne hâline dönüştürülmüştür.⁵¹ 1303/1886 tarihinde ise alt katı fervahâne, üst katı ise medrese olmuştur.⁵²

17. Nuhoglu Tekkesi: Çeribaşı Mahallesinin doğu tarafında bugünkü Çeribaşı Camii civarındadır. Çorum Mezarlığı diye bilinen mezarlığın altındaki yol üzerinde görülen vakıf mezarlığının yeridir. Muhtemelen bugünkü Atatürk İlkokulu'nun yeridir. Burası Amasya Müftüsü Mütevellizade Hacı Ahmed Efendi tarafından 1704 tarihinde medrese olarak yaptırılmıştır. 1730 tarihinde medresenin yanması ve tamir için gerekli olan vakıflarının kaybolmasıyla yerine Mütevellizade Hacı Ali Ağa bir Halvetî zaviyesi yaptırmıştır. Tekkenin şeyhliğini dersiâm olanlara şart koşmuş ve vakıflarını düzenlemiştir.

⁴⁹ *Hayreddin-i Tokadî, Cemâliyyenin piri Cemâl-i Halvetî'nin yanında yetişmiştir. Pirdaşı Sünnü'l Sinan Efendi, Cemâl-i Halvetî'den sonra İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Dergâhında posta oturduğunda Hayreddin-i Tokadî Mahmet Çelebi Tekkesinde bir müddet vazife yapmıştır. Ardından Bolu'ya gönderilmiştir. İrşad faaliyetini Bolu'da ve Düzce Pazar'da sürdüren Hayreddin Efendi, Halvetiyye-yi Şâbânîyyenin kurucusu Şeyh Şâbân-ı Velî'nin mürididir. Onun yanı sıra Muslihüddin-i Konrapavi ve Mahmûd-i Kürevî gibi halifeler yetiştirmiştir. Bolu'ya 13 km. mesafedeki Elmalık köyünde Hayreddin Efendi'ye nispet edilen bir mezar bulunmakta, yaz mevsiminde burada çok geniş bir katılımla anma törenleri yapılmaktadır. Bkz. Kerim Kara, "Tokadî, Hayreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 2012, c. XLI, s. 215-216.*

⁵⁰ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVII.Yüzyıl)*, s. 246; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 241; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 180.

⁵¹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 242.

⁵² Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, s. 114.

Tekkede önceleri İbadullah Camii kürsü şeyhi olan Hacı Hızır Efendi'nin oğlu Hacı Nuh Efendi şeyh olmuştur. Bundan sonra Abdurrahman Efendi, sonra Mustafa Efendi tekke şeyhi olmuşlardır. Nuh Efendi Çeribaşı Camii vaizi olduğundan, tekkede onun ismiyle adlandırılmıştır. Tekke 1808 tarihinde yandığından ve vakıfları kaybolduğundan tamir edilememiştir. Bundan dolayı önceleri, tekke şeyhlerinin mezarlığı iken, sonra da umumi mezarlık haline gelmiştir.⁵³

18. Amasya'daki Halvetiyye Meşâyihinin Tesir Halkası: XV. yüzyılın başlarında Pîr İlyas'ın Şirvan'dan Amasya'ya dönmesiyle, Amasya şehir hayatına giren Halvetiyye Tarikatı, XIX. yüzyılın sonlarına kadar şehrin sosyal, politik, kültürel ve dinî hayatına doğrudan etki etmiştir.

Amasya'da bulunan Halvetiyye Tekkeleri özellikle fetret döneminde Amasya civarında yaşayan insanlara sahip çıkmıştır. Yaptıkları irşat faaliyetlerinde herhangi bir menfaat beklemezsizin âyende ve râvendeye hizmet etmişlerdir. Değişik mesleklere sahip olan tekke mensubu kişiler, buldukları yerleri şenlendirmiş, ekip biçtikleri ya da el emeğiyle yaptıkları şeyleri gelip geçene sunmuşlar, hem buldukları yeri imar etmişler hem de yolculara bir nevi rehberlik yapmışlardır.⁵⁴ Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde belirttiği üzere Amasya'da fakire ve yoksula yemek veren pek çok ziyafethane bulunmaktadır. Amasya'daki bu zaviyelerde fakirlere bol ve kusursuz hizmetler sunulmuştur. Halvetiyye tekkelerinden Pîr İlyas Türbesinin yanındaki Pîr İlyas İmareti, Mehmet Paşa Camii yanındaki Mehmet Paşa İmareti, Yörgüç Paşa Camii yanındaki Yörgüç Paşa İmareti Amasya'daki tekkelerin koordine ettiği önemli imaretlerdendir.⁵⁵

Halvetiyye şeyhleri şiiri önemli bir hizmet aracı olarak kullanılmış, müntesiplerinin gönlüne etkili bir şekilde hitap etmeyi amaçlamışlardır. Kafiyeli sözle kendi coşkun duygularını bir araya getirerek bu alanda çok etkili ürünler ortaya koymuşlardır. Pîr İlyas'ın halifesi olan ve "Hüsâmî" mahlasını kullanan Abdurrahman Çelebi'nin coşkulu ve

⁵³ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 182.

⁵⁴ Mustafa Kara, *Din Hayatı Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, III. Baskı, İstanbul 1990, s. 173-180.

⁵⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, c. II, s. 533.

tesir edici şiirleri vardır.⁵⁶ Cemâl-i Halvetî manzum ve mensur pek çok eser vermiş velut bir Halvetî şairidir. Tasavvuf ilminin yanı sıra tefsir ve hadis gibi zahirî ilimler sahasında da eserleri bulunmaktadır. Şiirlerinde Cemâl-i Halvetî ve “Cemâlî” mahlaslarını kullanmıştır. *Dîvançe, Cevâhiru'l-Kulûb, Çengnâme, Risâle-i Teşrîhiyye, Risâle-i Fakriyye, Risâle-i Sûfiyye, Risâle-i Etvâr-ı Seb'a* onun manzum eserleridir. Cemal Halvetî, bir mutasavvıf olduğu kadar, Arapçayı ilim dili olarak kullanabilen bir düşünür ve âlim, Türkçe yazdığı şiirleriyle değerli bir şairdir. Onun daha çok mesnevi tarzında kaleme aldığı şiirlerinden oluşan manzum eserleri oldukça önemlidir. Cemal Halvetî, Halvetîyyenin İstanbul'daki en büyük temsilcisi, döneminin sosyal hayatına yön veren bir ilim ve düşünce adamı ve kaleme aldığı eserleriyle, Türk kültür tarihinin önemli şahsiyetlerinden birisidir.⁵⁷ Cemâl Halvetî'nin ilâhîlerini topladığı *Dîvançesinde* aruz ve hece ile yazılmış yirmi üç adet ilahîsi bulunmaktadır.⁵⁸

Amasya'daki Halvetiyye tekkeleri özelde Amasya'da genelde Osmanlı coğrafyasında meydana gelen siyasî olaylara kayıtsız kalamamış, siyasal olaylara tesir edecek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ankara Savaşından sonra Amasya'ya Timur'un yöneticisini sokmayacak kadar dirayetli olan şehrin müftüsü Pîr İlyas Çelebi, aynı dirayetini Çelebi Mehmet'e Amasya'ya davet edildiğinde halka iyi davranma ve serkeşlikten vazgeçme şartıyla şehre yönetici olabileceğini söylemesiyle de göstermiştir. Halvetiyyenin bu karizmatik lideri fetret döneminde Çelebi Mehmet'in yaptığı saltanat mücadelesinde ona her türlü maddî ve manevî desteği sağlamış, onun kardeşleriyle ve diğer beylerle olan mücadelesinde başının her sıkıştığı anda sığınacağı şehir olan Amasya'da huzur ortamı sağlamıştır.⁵⁹

II. Murad'ın saygı duyduğu meşayihın önde geleni Amasya'daki Halvetiyye şeyhi Şeyh Abdurrahman Çelebî'dir. II. Murat şehzadeleri ri Ahmet, Alaaddin ve Mehmet'i 1438 yılının Ramazan Bayramında

⁵⁶ Hoca Saadettin Efendi, *Tacütevârih*, c. V, s. 64.

⁵⁷ Muharrem Çakmak, “Türk Mutasavvıf Şairi Cemalettin Halvetî”, *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 7, Yaz 2003, sayı: 16, s. 196.

⁵⁸ Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf*, s. 64; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 134.

⁵⁹ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 135.

şeyhin elini öpmeleri için dergâha göndermiş, iki şehzade şeyhin elini öpmüşler, Şehzade Mehmet ise şeyhin ayaklarına kapanıp ondan himmet dilemiş, o da boynundaki rızasını çıkarıp Şehzadenin boynuna takmış ve “Kostantiniyye’de Müslümanlara iyi hizmet et” diyerek duada bulunmuş, Allah’ın hikmeti ile yirmi sene sonra Şehzade Mehmet İstanbul’u fethetmiştir.⁶⁰

Amasya’daki Halvetiyye şeyhlerinden Habib-i Karamânî’nin halifelerinden Seydi Halife Fatih Sultan Mehmed’e gönderdiği bir şikâyet mektubunda Amasya’da bulunan Şehzade Bayezid’i şikayet etmiş, Şehzade Bayezid’in hal ve davranışlarının uygunsuzluğundan, çevresindeki dostlarının olumsuzluklarından bahsetmiştir. Fatih Sultan Mehmet durumu tetkik ve tahkik etmesi için Amasya’ya Vezir Hamza Begzade Mustafa Paşa başkanlığında bir heyet göndermiş, bu heyet Amasya’daki araştırmalarını bir rapor haline getirerek Sultan’a sunmuştur. Raporu tetkik eden Sultan Amasya’ya ferman göndererek Şehzadenin olumsuz davranışlar sergilemesine neden olan arkadaşlarından üçünün idamını, diğerlerinin de etrafından uzaklaştırılmasını emretmiştir. Bu emirden daha önce bilgi sahibi olan şehzade, arkadaşlarından Müeyyedzade Abdurrahman Efendi’yi İran’a, Tacibey’i de Bağdat’a kaçırtmış, Mahmut Bey ise idam edilmiştir.⁶¹

II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan taht mücadelesinde Şehzade Bayezid, Halvetiyye şeyhi Cemal Halvetî’nin açık desteğini almıştır. Karaman’da vali olan Cem Sultan buradaki tarikat liderlerinin, İstanbul’daki Zeyniyye Şeyhi Şeyh Vefa’nın ve Vezir Mehmet Karamânî’nin desteklerini alarak saltanat mücadelesinde Bayezid’e göre aslında daha avantajlı duruma geçmişti. Cem Sultan’ın meydana getirdiği bu Karaman bloğuna karşı II. Bayezid, Amasya’da Cemal Halvetî’nin desteğini alarak, içerisinde Halvetî liderlerinin ve Vezir İshak Paşa’nın da bulunduğu Amasya bloğunu meydana getirmiştir. Cemal Halvetî Cem Sultan’ın etrafında meydana gelen ittifakı çözmek ve onu yalnız bırakmak için hem manevi tasarruf gücünü hem de siyasî dehasını kullanmıştır.⁶² Özellikle Karaman’daki Cem Sultan’ı

⁶⁰ Evliya Çelebi, *Seyhatname*, c. II, s. 533; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 136.

⁶¹ Evliya Çelebi, *Seyhatname*, c. II, s. 533; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 137.

⁶² Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsile-

destekleyen tarikat şeyhlerine heyetler göndererek Cem Sultan'a olan desteklerinden onları vazgeçirmiştir.⁶³ Bu çok sonucu Şehzade II. Beyazıt babası Fatih'in vefatından sonra tahta geçmiş ve Osmanlı Devletinin sultanı olmuştur. II. Bayezid Amasya'daki şeyhini İstanbul'a davet etmiştir. Bayezid'in Amasya'da kapıcıbaşısı, sultan olunca veziri olan Cemal Halife'nin müridi Mustafa Paşa kendi adıyla anılan Koca Mustafa Paşa semtinde şeyh için bir tekke inşa ettirmiştir. Bu Halvetî tarikatının payitahta taşınmasıyla artık Osmanlı coğrafyasının en etkin tarikatı olmuştur. Cemal Halife'nin halifesi ve tekkenin şeyleri olan Sümbül Efendi Yavuz Sultan Selim ile Merkez Efendi ise Kanuni ile yakın ilişkiler kurmuşlardır.⁶⁴

Habib-i Karamânî'nin halifesi Seydi Halife'nin müridi Pîr Sinaneddin Yusuf Halveti ile Kanuni'nin şehzadesi Şehzade Mustafa arasında yaşanan tatsız hadise de Amasya'da Halvetiliğin konumunu göstermesi açısından önemlidir. Pîr Sinaneddin döneminin âlimlerinden dersler alarak yetişmiş bir zattır. Mehmet Paşa Medresesinde müderrislik yapan Pîr Sinan, Habib-i Karamânî'nin halifesi Seydi Halife'ye intisap ederek müderrislikten vazgeçmiştir. Pîr Sinan Amasya'da Mehmet Paşa Tekkesi şeyhi ve vaizi olarak halka vaazlar vermeye başlamıştır. Amasya ve civarında meydana gelen Celali isyanlarının önlenmesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1534 yılından itibaren Amasya Sancakbeyi olan Veli Paşa döneminde gerçekleşmiştir. Manisa Sancakbeyi Şehzade Mustafa'nın 1538 yılında Amasya'ya tayini ile Amasya eski itibarını tekrar kazanmıştır. Şehzade iyi yetişmiş, ilim ve sanattan anlayan, âlimlere ve sanat adamlarına değer veren, onları etrafında toplayan bir kişiliğe sahiptir. Kişiliği ve yetenekleri halk ve ordu içinde kendisine büyük bir sempati duyulmasına yol açmış, taraftarını çoğaltmıştır. Şairdi, etrafına birçok şair ve bilgini toplamıştı. Alçakgönüllü ve cömertti, yanındakilere iyi davranıyor ve bol ihسانlarda bulunuyordu.⁶⁵ Bu takdir edilen özellikleri yanında

sinin Tahlili", c. XXXIX, s. 595.

⁶³ Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, s. 431-432.

⁶⁴ Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI.Yüzyıl)*, s. 139; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 138-139.

⁶⁵ Şerafettin Turan, "Mustafa Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. XXXI, s. 292.

eleştirilen birtakım icraatları da vardı. O dönem Amasya'nın meşhur vaizlerinden Şeyh Sinan Efendi Şehzadenin içinde bulunduğu durumdan rahatsız olduğu için vaazlarında açıkça Şehzadeyi eleştirmiştir. Örneğin Şehzade Mustafa'nın oğlu Süleyman Çelebi'nin sünnet düğününde meydana gelen bazı olayları, israfı ve hazinenin çarçur edilmesini vaazlarında dile getirerek eleştirmiştir. Bunun üzerine Şeyh Sinan Efendi vaizlik görevinden Şehzade Mustafa tarafından alınmıştır. Bu duruma kızan Şeyh şehrin ücra bir köşesine çekilerek burada bir tekke kurmuştur. Şeyhin bu küskünlük halinden dolayı tekkesine ve bulunduğu mahalle Şehre Küstü adı verilmiştir.⁶⁶

Halvetiyye Amasya'da hem bazı eğitim kurumlarının kurulmasına vesile olmuş, hem de bizzat bu tarikata mensup olanlar tarafından eğitim kuruluşları inşa edilmiştir. Şehrin önemli mimari yapıtlarından olan ve içinde cami, medrese ve imarethanenin bulunduğu II. Bayezid Külliyesi Halvetiyye şeyhi Cemal Halife'nin Sultan II. Bayezid'e ricası üzerine 1485 yılında inşa edilmiştir. Bu külliyedeki Sultaniye Medresesi Osmanlıların en önemli eğitim kuruluşlarından biri olmuş, ilk müderrisliğini de döneminin meşhur âlimlerinden Zembilli Ali Efendi yapmıştır. Diğer yandan Mehmet Paşa Medresesi Habib-i Karamânî'nin Tekkesiyle, Yakup Paşa Medresesi Abdurrahman Çelebi'nin Tekkesiyle, Hüsamiye Medresesi Hüsameddin Hüseyin el-Halvetî Tekkesiyle beraber inşa edilmiş ve Halvetî müderrisler tarafından yönetilmiştir.⁶⁷

Amasya'daki Halvetiyye tekkelerinde çok sayıda tanınmış âlim, şair ve sanatkar yetişmiştir. Molla Bahşi,⁶⁸ Hızır b. İmam Ahmet Efendi,⁶⁹

⁶⁶ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 70, 146.

⁶⁷ Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 148-149.

⁶⁸ *Akbilek diye tamnan ve önemli tefsir âlimlerinden biri olan Molla Bahşi Amasya'nın Kızılca köyünde doğmuştur. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra Hicaz'a gitmiş ve burada İmam Suyuti, Şeyhülislam Zekariyya el-Ensâri ve Şemseddin Muhammed es-Şahavi gibi ünlü âlimlerden ders almış, ilmini tamamladıktan sonra Amasya'ya dönerek eğitim ve öğretim faaliyetlerine burada devam etmiştir. Osmanlı'nın en önemli âlimlerinden "Mifti-yi Sekaleyn" diye meşhur olan İbn Kemal'in hocasıdır. İbn Kemal tefsir ve hadis ilimlerini Bahşi Halife'den almıştır. Kırk yıla yakın Amasya'da ilim öğretmiştir. "Mîracü'l-U'lâ ve Tenbihü'l-Ga'bi" adlı eserleri vardır. Cemal Halvetî'nin halifesi Muhyiddin b. Muhammed'in mürididir. Bkz. Bursalı Osmanlı Müellifleri, c. I, s. 211; Olcay, *Amasya Ünlüleri*, s. 52; Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 149.*

⁶⁹ *İcadi lakabıyla anılan Hayrettin Hızır b. İmam Ahmet Efendi Osmanlı'da meşhur olan Amasyalı Halvetî ilim adamlarındandır. II. Bayezid döneminde saray muallimliği yapmıştır. On ikiyeye yakın kitabın müellif olan İcadi'nin en çok bilinen eserleri Haşiyeye-i Tefsiri Keşşaf ve Şerh-i Meşârik adlı eserleridir. Bkz. Olcay, *Amasya Ünlüleri*, s. 68.*

Yusuf Sinaneddin Efendi,⁷⁰ Mihri Hatun,⁷¹ Abdurrahman Çelebi,⁷² Şeyh Hamdullah, Ahmet Şemsettin Karahisârî⁷³ ve Muhaşşî Sinan⁷⁴ bunlardan sadece birkaçıdır.

⁷⁰ Yusuf Sinaneddin Efendi Amasya'da yetişen önemli Halvetî âlimlerinden birisidir. Halvetî Tarikatının büyük şeyhlerinden Habib-i Karamanî'nin halifelerindedir. Tebyinü'l-Meharim adlı eseri vardır.

⁷¹ Mihri Hatun'un dedesi Halvetiyyenin meşhur şeyhi Pîr Şücaeddin İlyas'dır. Babası "Belayî" mahlasıyla şiirlerde yazan Kadî Hasan Amasyevîdir. Mihri XV. yüzyılda Amasya'da yetişen Zeynep Hatun'dan sonraki en önemli kadın şairdir. Bu asrın iki önemli kadın şairinin Amasyalı olması, orada doğup orada yetişmesi bu şehrin bir aydınlık şehri olduğunun da göstergesidir. II. Bayezid'in Amasya'da vali olduğu yıllarda bu şehrin kültür ve sanat merkezi olduğu bilinen bir gerçektir. Gerek Bayezid'in kendisi ve gerekse kendinden sonra Amasya valisi olan şehzadesi Ahmet etraflarında sanatkârları, âlimleri ve şairleri toplamaşlar böylece Amasya'da akademik bir muhit meydana gelmiştir. İşte Mihri, bu akademik çevrede yetişen ve onların arasında kendine yer bulan önemli bir kadın şairdir. Mihri Hatun'un devrinin şartlarına göre iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçayı bildiği, edebiyat alanında yetişmiş olduğu, şiirlerinden ve ondan bahseden kaynakların beyanından anlaşılmalıdır. Yine onun şiir dışında da maharetlerinin bulunduğu, yetmiş cilt kitabı ezbere bildiğinden, özellikle fıkıh ve feraize dairengin bilgiye sahip olduğundan, kadınların özel halleriyle ilgili problemleri ele alan eserlerinin bulunduğu bahsedilmektedir. İffet güzelliği ile münasip olan yani güzel bir hanım olmasının yanında hiç evlenmemesine rağmen iffet ve namusunu muhafaza eden ve bu özelliğiyle de gerek kendi zamanındaki gerekse kendinden sonra gelen tezkireciler tarafından övülen Mihri Hatun takdire şayan bir ahlak abidesidir. Mihri'nin gençliğinde pek güzel, hoşsohbet, biraz şuh, fakat o nispette afîf, ismetli ve iradesine hâkim olduğuna, ondan bahseden belli başlı eserlerde işaret olunmuştur. Yüz ve ahlak güzelliğini aynı ölçüde birleştiren Mihri Hâtun, birçok talipleri çıkmasına rağmen hiç evlenmemiştir. Hatta bunlardan Eyyüb Müderrisi Paşa Çelebi'nin onu istemesi ile alakalı açık saçık bir beyit de kaynaklara geçmiştir. Sade bir dille şiirler yazan Mihri Hatun daha çok duygularını ifade etmeye çalışmış, tabii, samimi ve zor olmayan bir üslup kullanmıştır. Mihri'nin Divanı'nın başında bulunan Tazarrunâme onun Halvetiyyeye mensup bir kadın şair olduğunu göstermektedir. Hatta bu bölüm Halvetî olan dedesi Pîr İlyas'a bir hediye olarak da görülebilir. Buradaki beyitlerinde bulunan pek çok ifade ve anlatım tarzı, onun dedesi ve babasının yolundan gittiğini, onların manevi hayatta da takipçisi olduğunu göstermektedir. Özellikle şiirlerindeki tasavvufî ifade tarzları ve bir mutasavvıfın gönülünden çıktığı anlaşılan yalın fakat derin ifadeler onun ciddi bir tasavvuf eğitimi aldığını göstermektedir. Bkz. İsmail E. Erünsal, "Mihri Hatun", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, yıl: 2005, c. XXX, s. 38; Ali Tuzcu, Seyahatnamelerde Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2013, s. 84; Metin Haçverdioğlu, Mihri Hatun Divanı (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998 s. 15; "Amasyalı Halvetî Bir Kadın Şair Mihri Hatun", Uluslararası Seyyid Yahya Şirvânî ve Halvetîlik Sempozyumu, Eskişehir 2013, s. 7; Budak, Amasya ve Halvetîlik, s. 151-155.

⁷² Amasyalı Halvetiyye şeyhlerinden Abdurrahman Çelebi önemli Osmanlı şairlerindedir. Kendisi "Hüsâmî" mahlasıyla pek çok şiirler yazmıştır. Manevi yönü güçlü coşkun şiirleri vardır. Bkz. Hoca Saadetin Efendi, Tacütevârih, s. 64.

⁷³ Ekol sahibi bir hattat olan Ahmet Şemsettin Karahisârî, Şeyh Hamdullah'tan yazı meşkeken Halvetî liderlerinden Cemâleddin İshak Karamânî'ye intisap ederek tasavvuf eğitimi tamamladıktan sonra hilâfet almış ve Halvetî şeyhlerinden olmuştur. Karahisârî, Yâkût el-Müstâsımî üslûbunu yeni bir yorumla canlandırmış, ayrıca celi ve müsenâ yazılarda Fatih devri hattatlarından Yahyâ Süfî ve Ali b. Yahyâ Süfî'nin yazılarını örnek olarak harf bünyesinde ve kompozisyonlarda daha güzel ahenge kavuşmuş, kendi adıyla anılan üslûbu ortaya koymuştur. Bkz. Muhittin Serin, "Karahisârî, Ahmed Şemseddin", DİA, c. 24, s. 424.

⁷⁴ Muhaşşî Sinan diye tanınan Amasyalı meşhur hattat Yusuf b. Hüsâm b. İlyas, Halvetiyye Tarikatındandır. Halvetiyye şeyhlerinden Amasya'da metfun Şeyh Habib-i Karamânî'nin halifelerinden olan Sinan Efendi, ilk bilgilerini lâyük-ı veçhile elde ederek kabiliyetini ispat ettiği

Abdizade, *Amasya Tarihi*'nde yetmiş bir türbenin adını vererek, buralarda medfun kişiler ve bu türbelerin yerleri hakkında bilgi vermektedir. Bu türbelerden on sekiz tanesi Halvetiyye şeyhlerine ait olup bir kısmı mevcudiyetini hâlen devam ettirmektedir. Abdizade'nin dikkat çektiği Halvetî şeyhlerine ait bu türbeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Akbilek Türbesi,⁷⁵ İğnecizâde (İğneci Baba) Türbesi,⁷⁶ Pir İlyas Türbesi,⁷⁷ Pîr Sinan Türbesi,⁷⁸ Pîr Abdurrahman Çelebi Türbesi,⁷⁹ Çelebioğlu

gibi, doğruluk ve dürüstlüğüyle de şöhret bulduğu Amasya'da Küçük Ağa Medresesi müderrisi olan Emir Kulu Şemsettin Efendi'den ders görmüştür. Hüseyiniye müderrisi olup Büyük Ağa diye tanınan Taşköprülü Muslihittin Efendi'den de istifade edip beş sene kadar hizmetlerinde bulunmuşlar. Hocası Muslihittin Efendi 919/1513/14'de Bursa Sultaniyesi'ne tayin olunca, hattatımız Sinan Efendi de onunla birlikte Bursa'ya gitmiş, orada Sahn müderrisi Muhyiddin Efendi'nin tevccühünü kazanmış, kendisinden yedi yıl ders alarak Telvîh'i sonuna kadar okuyup ikmal etmiştir. Muhyiddin Efendi onu Sahn müderrisi olan Garez Seydi'ye teslim etmiş, Sinan Efendi de yeni hocasının bir süre sonra vefatı üzerine 924/1518/19'da Müftü Ali Efendi'ye intisap etmiştir. Bkz. Mustafa Aslan, "Amasyalı Hattatlar", *Turkish Studies International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4, Fall 2007, s. 133.

⁷⁵ Karaman Dağı'nın eteğinde, adını verdiği bağların üzerindedir. Bugün Akbilek Mahallesinde, Tren yolunun kenarında üzeri kapalı bir türbedir. Daha önce üzeri açık bir mezar iken yakın tarihte üzerine bir türbe ve yakınına da kendi adıyla anılan bir cami yaptırılmıştır. Burada Molla Bahşi Halife'nin kabri bulunmaktadır. Türbe teberrükten özellikle âlimler tarafından ziyaret edilirdi. Bkz. Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 184.

⁷⁶ Kocacık çarşısı içerisinde hususi bir türbedir. Burada, Şeyh Zekeriyya Halveti'nin halifelerinden İğnecizade Safiyüddin Mahmud (Musa) Halveti (ö. 893/1487-88) medfundur. Bu zat babasından ve çağının âlimlerinden ilim tahsil etti. Daha sonra Şeyh Zekeriyya Halveti'ye intisap ederek manevî eğitimini tamamlayıp halifesi, vefatından sonra da zaviyesinin şeyhi oldu. Sultan Bayezid'in Amasya valiliğinde onun güvenilirliğini kazandı. Kendisine son derece saygı gösterip ve itimat eden Şehzade, saltanata geçince ona pek çok üst düzey devlet görevi teklif etti. O bunları kabul etmeyip zaviyesinin şeyhliği ile yetindi ve babasından kalan mirasla geçindi. Saraçhane Camii'nde tefsir ve hadis dersleri okutup, irşat ve vaaz görevleriyle meşgul oldu. 893/1487-88 yılında vefat eden şeyh âlim, zâhid, yüksek himmet sahibi, keramet ehli bir zattı. Türbenin yanında şeyhin torunu Ayşe Hatun tarafından türbenin ihtiyaçlarının görülmesi için vakfedilmiş bir konak vardı. Bu konak mahkeme olup Amasya kadılarının oturmaları için tahsil edilmişti. Geliri türbenin ihtiyaçlar için harcanıyordu. 1893 yılında meydana gelen yangında türbeyle beraber konak da yanınca, Amasya Maarif Komisyonu bu geniş ve değerli arsaya el koymuş yerine gelir getiren binalar yapmıştır. Böylece türbeye ait gelir getiren hiçbir yapı kalmamıştır. Bkz. Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 184.

⁷⁷ Bu türbede medfun olan zat Şeyh Gümüşlüzade Pir İlyas El-Halveti'dir. Türbede adı geçen şeyhle beraber Şeyhin damadı Pir Abdurrahman Çelebi, torunu Pir hayrettin Hızır Çelebi, ayak tarafında eşi ve dört kızı da yatmaktadır. Bu türbede üç Pir'in kabri olduğu için buraya "Pirler Türbesi" adı verilmiştir. "Yukarı Pirler" adıyla da anılır. Günümüzde şehrin en önemli ziyaret yeri olup Amasyalılar tarafından yoğun şekilde ziyaret edilmektedir. Türbenin bulunduğu yer pek çok önemli zatın mezarının bulunduğu kabristanlık iken, mezarlar 1938 yılında dönemin valisi Talat Öncel tarafından söktürülmüş ve park haline getirilmiştir. Bkz. Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 184.

⁷⁸ Şehirüstü Mahallesinde bulunan türbede, Halvetiyyenin önemli şeyhlerinden meşhur vaiz Pir Sinaneddin Yusuf Efendi medfundur. Daha önceleri Amasyalılar tarafından ziyaret edilen bir mekan iken, bugün türbeden herhangi bir eser kalmamıştır. Bkz. Budak, *Amasya ve Halvetilik*, s. 186.

⁷⁹ Çilehane Camii'nin içinde özel bir odadadır. Kible tarafında üzerinde kitabe bulunan bir

Türbesi,⁸⁰ Habib-i Karamânî Türbesi,⁸¹ Hüseyin Dede Türbesi,⁸² Sinan Efendi Türbesi,⁸³ Şeyh Zekerîyya Türbesi,⁸⁴ Abdurrahman Baba Türbesi,⁸⁵ Kuba Evliyası Türbesi,⁸⁶ Kutup Türbesi,⁸⁷ Kurt Boğan

Fatiha penceresi vardır. Türbenin içinde Kuba evliyası Pir Hüsameddin Halveti'nin oğlu ve Hz. Pir İlyas'ın torununun oğlu Pir Celaleddin Abdurrahman Sani bulunmaktadır. Diğer bir tespite göre burada Pir İlyas'ın damadı aynı zamanda da amcasının oğlu Abdurrahman Çelebi medfundur. Buraya "Aşağı Pir" ya da "Aşağı Pirler" denilmektedir. Bkz. Olcay, Amasya Ünlüleri, s. 10.

⁸⁰ Bugünkü Fethiye Mahallesi civarındadır. Burada Halvetiyyenin önemli şahsiyetlerinden Cemal Halveti'nin oğlu Hoca Sadettin Tekkesi şeyhi Bedreddin Mahmud Çelebi medfun bulunmaktadır. Geçmişte meşhur bir ziyaret yeri iken, bugün türbeden herhangi eser yoktur. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 186.

⁸¹ Mehmet Paşa Camiinin bahçesi içerisinde. Burada Habib-i Karamanî ve onun halifesi Seydi Halife medfundur. Bunların kabri caminin bitişindeki türbede olmayıp türbenin giriş kapısının önündedir. Türbenin içinde camii yaptıran Mehmet Paşa'nın babası Hızır Paşa'nın kabri bulunmaktadır. Mehmet Paşa'nın kabri de Habib-i Karamanî'nin kabrinin yanındadır. Burası içerisinde cami, tekke, medrese, türbe ve imarethanenin bulunduğu büyük bir kulliyeye iken bugün sadece cami ve türbe ayakta kalabilmiştir. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 187.

⁸² Şehîristü Mahallesiindeki Çeribaşı Camii'nin güney doğu tarafındadır. Burada Halvetiyye büyüklerinden Vaiz Hüseyin Efendi ve Müderris Mustafa Efendi'nin kabirleri bulunmaktadır. Aynı zamanda Amasya Tarihi müellifi Abdizade Hüseyin Hüsameddin'in annesi Zahide Hatun, kardeşi Hafız Halil Efendi, kız kardeşi Fatma Hatun da burada medfundur. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 187.

⁸³ Üçler Mahallesi'nde Amasya Müzesinin arka tarafındadır. Daha önceleri bir evin bahçesinde iken, bugün etrafındaki evler yıkılmış ve türbe görünebilecek şekle gelmiştir. Burada "Tebyini'l-Mehârim" adlı eserin müellifi, büyük alim Sinaneddin Yusuf Halveti'nin kabri bulunmaktadır. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 188.

⁸⁴ Saraçhane Camii'nin bahçesindedir. Burada Saraçlar Şeyhi Pir Sun'ullah ve halifesi Pir Zekerîyya Halveti'nin kabirleri bulunmaktadır. Şeyh Zekerîyya burada cüz okunması için babasından miras olarak kalan Hakala Köyündeki (Suluova'ya bağlı Yolpunar köyü) çiftliği vakfetmiştir. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 188.

⁸⁵ Türbe Savadiye Mahallesinin doğu tarafında, dağ kenarında özel bir yerdedir. Yakın tarihlere kadar Amasya'nın önemli ziyaret yerlerinden iken, bugün yeri kaybolmuştur. Burada yaşadığı dönemin önemli sufilerinden olan Abdurrahman Celaleddin Erzincanlı el-Halveti'nin kabri bulunuyordu. Şeyh Abdurrahman, Erzincanlı Kasım b. Ömer'in oğludur. Meşhür alimlerden Vecihiddin Ömer bin Abdül-Muhsin el-Erzincani'nin talebesi olup ilmini ondan almıştır. Tasavvufi eğitimini meşhur sufi Safiyyüddin Erdebili'nin yanında tamamlayarak onun halifeleri arasına girmiş ve şeyhi tarafından irşat faaliyetlerinde bulunması için Amasya'ya gönderilmiştir. Amasya'ya Emir Nurettin Kutlu Şah döneminde gelmiştir. Amasya'ya geldiğinde Savadiye Mahallesine yerleşmiş, buraya bir tekke inşa ederek irşat faaliyetlerini sürdürmüş, şeri ilimleri öğretmiş ve büyük şöret bularak Amasya halkının büyük saygı ve sevgisini kazanmıştır. Miladi 1373-1374 yıllarına karşılık gelen hicri 775 yılında vefat etmiştir. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 188.

⁸⁶ Çakallar Mahallesinde bulunan türbe, Kuba Camii'nin içindedir. Türbe daha önceleri etrafı karçır duvar ile çevrili, üstü ahşap ve kiremit ile örtülü küçük bir oda iken, bugün yerine Amasyalı hayırsaverler tarafından kubbeli, muhkem bir cami inşa edilmiştir. Burada büyük zatlardan Kubalı Çelebizade Şeyh Hüseyin Halveti'nin kabri bulunmaktadır. Bu zat, Gümüslü-zâde Pir İlyas Halveti'nin oğlu Pir Abdurrahman Çelebi'nin hizmetinde bulunup, ondan şeri ve manevi ilimleri alarak öğrencisi oldu ve kızıyla evlendi. Atabeg Gâzi müderrisi, Tokat kadısı ve Sivas kadısı görevlerinde bulundu. Caminin ve türbesinin bulunduğu yere bir medrese ve tekke yaptırarak müderrislik ve şeyhlik görevlerini kendi uhdesine aldı. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 190-191.

⁸⁷ Eskiden Yörgüç Paşa Camii'nin doğu tarafında bulunan mezarlığın içinde, bugün ise hal

Evlıyası,⁸⁸ Gümüşlüzade Türbesi,⁸⁹ Memi Dede Türbesi,⁹⁰ Mansur Baba Türbesi⁹¹ ve Yakup Halvetî Türbesi.⁹²

Sonuç ve Deęerlendirme

Amasya'daki Halvetiyye tekkeleri mimari dokuları, kültürel etkinlikleri, manevî atmosferleri, tasavvufî faaliyetleri, sosyal ilişkiler ile dikkat çekmiş, çok sayıda Halveti şeyhinin yetişmesine zemin hazırlamışlardır. Halvetiyye tekkelerinde yetişen tarikat erbabından birçoğu İstanbul'un gündelik hayatına doğrudan tesir etmişlerdir. Amasya ve İstanbul arasındaki kültür hattı özellikle Halvetiyye şeyhleri öncülüğünde hareketli ve iştiyaklı konuma gelmiştir. Pîr İlyas yerine şeyhlik makamına geçen, kabri Amasya'da Saraçlar Çarşısı yanında bulunan Abdurrahman Çelebi (ö. 827/1424), Zekeriya Halvetî, İğne-cizade Safiyüddin Mahmud (Musa) Halvetî (ö. 893/1487-88), Habîb-i Karamânî, Dâvud-ı Halvetî (ö.913/1507-08), Şeyh Seyyidüddin Ali (ö. ?), Cemâliyye şeyhi Amasyalı Akbilek Bahşî Halife (ö. 930/1524), Cemâliyye şeyhi Hayreddin Tokâdî Efendi (ö.931/1525), Sünbüliyye

binasının olduğu yerdeydi. Burada salih kişilerden Memi Dede'nin halifesi Kutup Dede diye meşhur olan Şeyh Ahmet Halvetî'nin kabri bulunmaktaydı. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 191.

⁸⁸ *Eskiden Ok Meydanı diye anılan, bugün ise tren istasyonun bulunduğu mevkidedir. Duvarları taştan, üstü kubbeli sağlam bir binadır. Bu türbede Pîr İlyas'ın halifelerinden Pîr Şerefeddin Hamza Halvetî medfundur. Bu zat, Osmanlı devletinin meşhur âlimlerinden ve Fatih Sultan Mehmet'in hocası olan Akşemsettin'in babasıdır. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 191.*

⁸⁹ *Selağzında bulunan çeşmenin arkasında küçük, hususi bir odaydı. Burada salihlerden Gümüşlüzade Şeyh Muhyiddin Muhammed Halvetî'nin kabri bulunmaktaydı. Bugün türbe ve kabirden bir iz bulunmamaktadır. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 192.*

⁹⁰ *Hacılar Meydanı mahallesinde, Memi Dede mezarlığındadır. Türbe, bulunduğu yerin yarıdan yarıya geçmesi nedeniyle yıkılmış ve kaybolmuş iken, bugün Tokat yolunun altında adına mermerden bir mezar bulunmaktadır. Burada "Memi Dede" diye meşhur Hızır Paşa Tekkesi şeyhi İbrahim Efendi ve onun halifesi Hüsameddin Hüseyin Efendi medfundur. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 193.*

⁹¹ *Sultan Bayezid Camii'nin doğusunda bulunan Abdullatif Efendi kütüphanesinin bitişiğindedir. Bugünkü Belediye binasının olduğu yerdir. Burada Halvetî Tarikatı'nın şeyhlerinden İbrahim Hakkı Efendi, yanında halifesi Mansur Efendi ve bunun yanında müridi ayandan Kırmacızade Hacı Mehmet Tevfik Efendi'nin kabirleri bulunmaktaydı. Bugün bu türbe ve kabirlerden bir eser bulunmamaktadır. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 193.*

⁹² *Gümüřlü Mahallesinin üstünde Pîr İlyas Halvetî Türbesine giden yolun kuzeyinde Pîr İlyas Mezarlığının batı ucuna yakın bir yerde köşe başında ufak bir mezarlık içinde özel bir yerdir. Orada meşhur şeyhlerden eř-Şeyh Ya'kub Halvetî ve oğlu Amasya müftüsü Mustafa Efendi ve diğer çocukları ve torunlarının kabri bulunmaktadır. Bkz. Budak, Amasya ve Halvetilik, s. 194.*

şeyhi Yusuf Sünbül Sinan Efendi (ö.936/1529), Sünbülüyye şeyhi Hasan Dede ve Kadızade Mehmet Çelebi, Pîr Sinan Halvetî (ö.957/1550), Cemaliyyeden Hayreddin Hızır Amâsî (ö.976/1568-69), Şabaniyyeden Hayreddin Efendi (ö.987/1579), Sünbülüyyeden Yunus Efendi, Sünbülüyyeden Hasan Dede (ö.1020/1611-12), Şemsiyyeden Kadızâde Küçük Mehmed Efendi (ö.1045/1635-36), Cemaliyye şeyhi Çelebi Halife, Şabaniyyeden Amasyalı Hâfız İbrahim Efendi (ö.1124/1712) etki sahalarıyla dikkat çeken Amasya'daki Halvetiyye tekkelerinde yetişmiş Halvetî şeyhleridir. Dolayısıyla Amasya Halvetiyyenin Anadolu'da yerleştiği ilk merkezlerden biri olması bakımından önem arz etmekte, Osmanlı ve Safeviyye mücadelesinde Amasya Halvetileri Osmanlı Devletinin bekasına vermekte, başta II. Bayezit olmak üzere Osmanlı merkezi otoritesine bağlı ve sadık kalmışlardır.

Kaynakça

- ABDİZÂDE, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1330-1332.
- ASLAN, Mustafa, "Amasyalı Hattatlar", *Turkish Studies International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 2/4, Fall 2007.
- AŞKAR, Mustafa, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, c. XXXIX, s. 535-563.
- BUDAK, Abdülhamit, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2015.
- BURSALI, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.
- CÂMÎ, Abdurrahman, *Nefehatü'l-Üns*, trc. Lami Çelebi, haz. Süleyman Ulu- dağ & Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.
- ÇAKMAK, Muharrem, "Türk Mutasavvıf Şairi Cemalettin Halvetî", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 7, Yaz 2003, sayı: 16, s. 181-196.
- DE JONG, Frederich, "Khalwatiyya", *The Encyclopaedia of Islam, English New Edition*, Leiden 1954, c. IV, s. 991.

- ERÜNSAL, İsmail E., “Mihri Hatun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 2005, c. XXX, s. 37-38.
- EVLİYA ÇELEBİ, *Seyhatname*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1997.
- HAKVERDİOĞLU, Metin, *Mihri Hatun Divanı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.
- , “Amasyalı Halvetî Bir Kadın Şair Mihri Hatun”, *Uluslararası Seyyid Yahya Şirvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*, Eskişehir 2013.
- HOCA SAADETTİN EFENDİ, *Tacüttevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.
- HULVÎ, Mahmud Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye ve Lemezât-ı ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1993.
- KARA, Kerim, “Tokadî, Hayreddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 2012, c. XLI, s. 215-216.
- KARA, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, III. Baskı, İstanbul 1990.
- KARA, Seyfullah, *Selçuklular’ın Dini Serüveni Türkiye’nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006.
- KARATAŞ, Hasan, *The City as a Historical Actor The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Doktora Tezi, University of California, 2011.
- KİSSLİNG, Hans Joachim, “Halveti Tarikatı II”, *Bilim Ve Sanat Vakfı Bülteni*, sy.94 (Mart-Nisan) 1993.
- LAMİİ ÇELEBİ, *Nefehâtü’l-Üns Tercümmesi*, İstanbul 1269.
- MECDÎ, Mehmet Efendi, *Hadâiku’s-Şekaik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- MUSLU, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- OLCAY, Osman Fevzi, *Amasya Ünlüleri*, haz. Turan Böcekçi, Amasya Belediyesi Yayınları, Ankara 2002.

- ÖNGÖREN, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf -Anadolu'da Süfîler, Devlet Ve Ulemâ (XVI.Yüzyıl)-*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.
- ÖZTÜRK, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.
- SERİN, Muhittin, “Karahisârî, Ahmed Şemseddin”, *DİA*, c. 24, s. 421-424.
- ŞAHİN, Kamil, “Habib Karamânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. XIV, s. 371-372.
- TANMAN, M. Baha, “Halvethâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 1997, c. XV, s. 388-393.
- , “Yakub Paşa Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, yıl: 2013, c. XLIII, s. 285-286.
- TAŞKÖPRÜZÂDE, İsmüddin Ahmed, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmaniyye*, nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985.
- TURAN, Şerafettin, “Mustafa Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. XXXI, s. 290-292.
- TUZCU, Ali, *Seyahatnamelerde Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2013.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, c. XV, s. 394.
- YAZICI, Tahsin, “Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebî Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi (İED)*, İstanbul 1956, II, s.87-113.
- YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf -Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII.Yüzyıl)-*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı , İstanbul 2001.
- YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan yayınları, İstanbul 2003.

